

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 4, 2013

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 338.24:65.018

Г. Т. Чехович,

к. е. н., доцент кафедри «Менеджмент організації», ПВНЗ «Херсонський економічно-правовий інститут»

ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ЕКОНОМІНЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

G. T. Chekhovych,

к. е. н., dotsent kafedry «Menedzhment orhanizatsij», PVNZ «Khersons'kyj ekonomichno-pravovyy instytut»

ASSESSMENT OF INDICATORS OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE AND ITS REGIONS

Стаття присвячена аналізу економічної безпеки країни та її регіонів, а також дослідженню проблеми формування національної доктрини відкритості та приєднання національної економіки до світової економічної системи. Моделювання економічної поведінки держави.

The article is devoted to the analysis of the economic security of the country and its regions, and also research of problems of development of the national doctrine of openness and joining the national economy into the world economic system. Modelling economic behaviour of the state.

Ключові слова: економічна свобода, ринкова економіка, відкрита економіка, індекс економічної свободи.

Keywords: economic freedom, market economy, an open economy, the index of economic freedom.

Вступ. Економічною основою всесвітнього господарства є об'єктивна доцільність, обумовлена прагненням усіх держав до зростання економічної ефективності, досягнутого за рахунок міжнародного поділу праці, і викликаними цим зростанням національною спеціалізацією й міжнародною інтеграцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до проблемами аналізу та оцінці економічної безпеки держави висвітлені у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Л.Абалкін, В.Білоус, О.Бандурка, О.Барановський, І.Бінько, В.Гесць, С.Глазьев, Б.Грієр, В.Духов, М.Єрмошенко, Я.Жаліло, Б.Кваснюк, Т.Ковальчук, В.Манілов, Г.Маховські, С. Мердок, В. Мунтіян, Н. Нижник, С. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, К. Петрова, В.Сенчагов, Г. Ситник, А. Сухоруков, Я.Тімберген, І.Червяков, В.Шлемко, Д.Фішер, В.Ярочкін та ін

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є аналіз економічної безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. Формування політики економічної безпеки є аналіз потенціалу національної економіки. Однак процес аналізу слід випередити розглядом стану економіки України з погляду двох основних параметрів: відкритості й конкурентоспроможності, сутність яких вимагає окремої уваги.

Головними умовами участі в міжнародних організаціях у цей час є: політична стабільність у країні, відсутність різких коливань у стані національної економіки й, нарешті, відкритість економіки. Однак створення світового господарства не означає автоматичного включення в нього всіх національних економік. Серед безлічі факторів, що впливають на входження й рівень інтегрування кожної країни в систему світового господарства, найважливішими є два фактори.

По-перше, ефект, або економічна, а може й політична вигода для країн-учасниць світового інтеграційного процесу; при цьому головним критерієм повинен бути національний інтерес – не тільки поточний. Але й пов'язаний з віддаленим майбутнім.

По-друге, участь у світовій економічній інтеграції для будь-якої країни стає можливим за умови певної адаптації національного господарства й правової бази держави до уніфікованих норм і вимогам всесвітнього господарства.

Прискорення розвитку міжнародних економічних інтеграційних процесів вимагає усе більш відкритої економіки, що має на увазі:

- прозорість, тобто вільний доступ до національних макроекономічних відомостей;
- економічну свободу усередині країни;
- участь країни і її економічних суб'єктів у світовому інтеграційному процесі.

Передумовами відкритості економіки є економічна свобода – дотримання в країні трьох основних принципів: свободи індивідуального вибору, свободи приватного обміну та гарантії приватної власності.

При цьому економічна відкритість держави повинна мати певні межі, вихід за які здатний принести негативний результат. Вона повинна не виходити за рамки глобальних інтересів країни. Тому, крім комплексної оцінки відкритості, в економічній практиці використовується також показник економічної вразливості національної економіки у відношенні світових економічних потрясінь. Його розраховують як частку національного експорту у валовому внутрішньому продукті. Чим більша питома вага в реальному секторі національної економіки займає експорт, тим більше позначаються на економічній стабільності країни всі коливання світової кон'юнктури.

Як доводив у свій час К. Маркс, спираючись на принципи, сформульовані класиками, ринкова економіка по своїй природі може функціонувати лише як частина всесвітнього ринку, може бути лише відкритою. На практиці така відкритість означає, що технічна, структурна, інвестиційна й соціальна політика країни буде орієнтуватися на кращі світові показники й стандарти, експорт і імпорт можуть стати альтернативою внутрішньогосподарським рішенням, а

зовнішньоекономічна діяльність органічною частиною економічної діяльності господарських суб'єктів.

Така економіка передбачає вільний доступ на внутрішній ринок іноземної конкуренції, використання всіх форм інвестиційного і торгового співробітництва, напрацьованих світовою практикою, порівнянність світових і внутрішніх цін і доходів, конвертованість національної валюти, так само як порівнянність господарського права. Це об'єктивно пов'язане з обмеженням регулюючих функцій держави і перекладом зовнішньоекономічної діяльності на мікроекономічний рівень. Чітке розуміння цього може стати основою неупередженої оцінки процесів глобалізації і їх прийнятності для суспільства.

Але проблема формування національних доктрин відкритості та долучення національних економік до світової економічної системи на паритетних основах стає особливо гострою, як правило, в умовах руйнування старої й невизначеності обрисів майбутньої моделі національного суспільно-економічного розвитку й у той же час в умовах невизначеності відносин до неї як до економічного партнера світового співтовариства. А в цій ситуації дана вимога не може бути дотримана.

В основу сучасного моделювання економічної поведінки національних держав покладено три основні постулати, що стосуються відкритості, напрацьовані західними економістами-міжнародниками:

Відкритість сама по собі не є діючим механізмом генерації постійного економічного розвитку. Фундаментальними детермінантами економічного зростання є нагромадження фізичного й людського капіталу й технологічний розвиток. Відкритість може сприяти цим детермінантам, тому що вона може зробити більш дешевими й доступними капітальні блага, сприяти передачі ідей і технологій з розвинених країн. Але це є лише потенційною можливістю, яка може бути реалізована при наявності інших складових. Країни, економіки яких більш динамічні, розбудовуються швидкими темпами, стають, як правило, більш відкритими. Але зворотний зв'язок, між більшою відкритістю й негайним економічним зростанням, практично не спостерігається.

Відкритість неминуче буде прискорювати розрив між рівнем доходів і добробутом окремих соціальних груп усередині країни. Як показують дослідження, під час поживлення процесів лібералізації в Чилі, що було найбільш успішним прикладом створення економіки відкритого типу, коефіцієнт Джині виріс на 12 %: від 0,46 в 1971 р. до 0,58 в 1989 р.⁵⁸ Аналогічний ріст розривів у доходах спостерігається з кінця 80-х рр. у країнах, які обрали шлях швидкого відкриття економік, зокрема, у Латинській Америці й країнах у минулому соціалістичного табору, у тому числі в Україні:

Відкритість робить країни більш залежними від зовнішніх шоків, які можуть спровокувати внутрішні конфлікти й політичну нестабільність. Ці наслідки загрожують не тільки самі по собі, вони можуть пролонгувати й мультиплікувати ці шоки. Глобальний світ, який розбудовується починаючи з 70-х рр., був вражений серією шоків, зумовлених зміною умов торгівлі, коливанням світових процентних ставок, раптовими змінами напрямків потоків капіталів.

Кожна сучасна держава, проводячи політикові відкритої економіки, одночасно прагнути деякою мірою обмежити міжнародне втручання у свою економічну діяльність, залишаючи за наднаціональними економічними органами лише функції контролю над рекомендаціями. Практично всі країни, навіть ті, економіка яких визнана найбільш відкритою, не відмовляються від політики твердого протекціонізму. Так, країни з розвинутою економікою строго обмежують вивіз новітніх зразків техніки й передових технологій, обмежують еміграцію із країни вчених і фахівців, стежать за співвідношенням між своїм експортом і імпортом. Країни, що розвиваються, як правило, суворо лімітують вивіз наявного в них стратегічної сировини, обмежують вивіз валюти, дорогі металів і інших цінностей.

Узагальнення наукових поглядів на категорію «відкрита економіка» свідчить про такі основні характеристики сучасної відкритої економіки:

- наявність розгалужених і стійких зв'язків національного господарства із зовнішнім середовищем, участь у міжнародному поділі праці, що забезпечує істотний вплив МЕО на національні процеси відтворення;

- достатній ступінь інтегрованості національного господарства в систему світового господарства;

- визнання права господарюючих суб'єктів проводити зовнішньоекономічні операції при мінімальних обмеженнях з боку держави;

- лібералізація зовнішньоекономічної діяльності шляхом з'ясування тарифних і нетарифних обмежень, відкриття національного ринку для нерезидентів, узгодження національної нормативно-правової бази зі світовими правилами, нормами й стандартами; активна участь у міжнародних організаціях і форумах;

- врахування впливу коливань світових цін, курсовий⁵⁹-курсів-валютно-курсів співвідношень, конкурентних ризиків на світових ринках і політики країн-партнерів під час формування й реалізації державної економічної політики.

Прийнявши в увагу ці специфічні риси, відкрита економіка може розглядатися як національна економіка, яка інтегрована у світове господарство, активно реалізує національні конкурентні переваги в рамках міжнародного поділу праці, використовує всі сучасні форми світо господарських зв'язків, здатна адаптуватися до зміни зовнішніх факторів і дотримуватися вимог щодо забезпечення прийнятного рівня економічної безпеки держави.

Економіка України дотепер характеризувалася стійкою тенденцією до збільшення рівня відкритості, що презентовано на рис. 1.

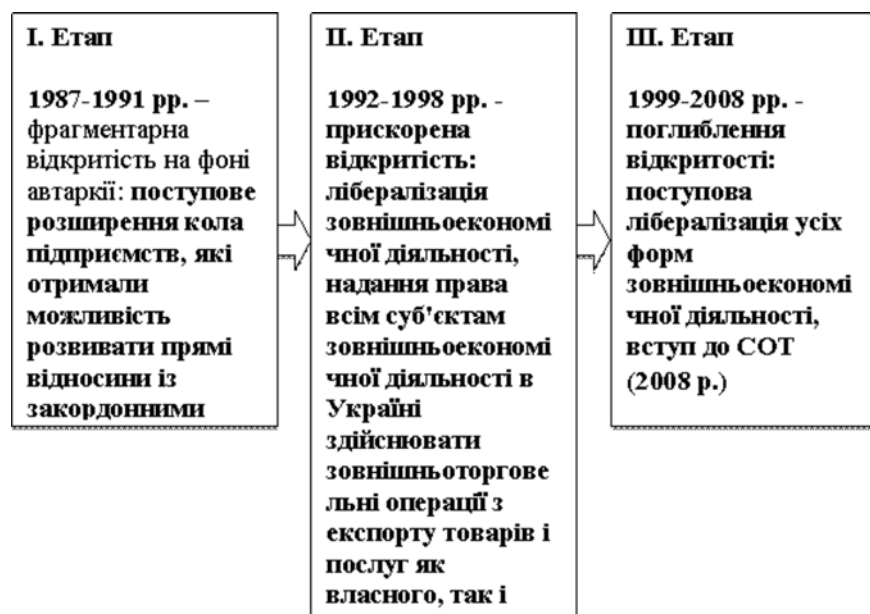

Рис. 1. Етапи відкритості економіки України у 1987-2008 рр.

Слід відмітити, що відкритість національної економіки, з одного боку, викликана необхідністю міжнародного кооперування, з іншого боку – визначає вразливість економіки. Кооперування країн сприяє використанню національних конкурентних переваг у міжнародному поділі праці. Під «вразливістю» розуміють залежність національної економіки від кон'юнктури світового ринку (світових цін, попиту й конкуренції).

Відкрита економіка може узгоджуватися з вимогами щодо забезпечення економічної безпеки країни лише при умовах: наявності цілісного господарського

комплексу й тісних коопераційних зв'язків усередині національної економіки; здатності держави підтримувати в країні сприятливий діловий клімат завдяки створенню відповідного політико-правового, соціально-економічного й інфраструктурного середовища МЕО; наявності стійких зв'язків з іншими країнами в рамках світового поділу праці.

Однак, фінансово-економічна криза глобальної економіки 2008-2009 рр. виявив негативну сторону надмірної відкритості й залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків сировини. Так, у звіті світового економічного форуму відзначається, що саме країни з найбільшим ступенем відкритості економіки найбільшою мірою випробували на собі вплив кризи світової фінансової системи, що є закономірним висновком.

Традиційно, для аналізу характеру відкритості економіки використовується індекс економічної свободи, який слід розглянути більш детально.

Індекс економічної свободи характеризує ступінь невтручання держави в проведення, розподіл і споживання товарів і послуг. Даний індекс відображає ступінь лібералізації й відкритості економіки. Показник, щорічно розраховується газетою [Wall Street Journal](#) і дослідним центром [Heritage Foundation](#) по більшості країн миру. Аналіз економічної свободи проводиться з 1995 року. В 2010 році в рейтингу були представлені 183 країни.

Експерти Heritage Foundation визначають економічну свободу як «відсутність урядового втручання або створення перепон виробництву, розподілу й споживанню товарів і послуг, за винятком необхідної громадянам захисту й підтримки свободи як такої». Індекс економічної свободи базується на 10 індексах, вимірюваних по шкалі від 0 до 100, при цьому показник 100 відповідає максимальній свободі, а 0, відповідно, мінімальній.

За рівнем економічних свобод в 2010 році Україна зайняла 162 місце з 179 країн миру. За підсумками 2009 р., представлених в Індексі-2010, серед проблем України аналітики назвали корупцію, слабкість і недорозвиненість фінансової системи, а також бюрократичні перешкоди (рис. 2).

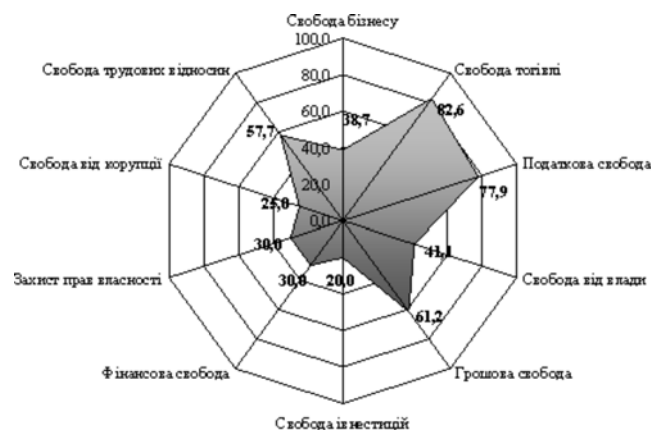

Рис. 2. Складові індексу економічної свободи для України в 2010 р.

Разом з тим експерти, аналізуючи показники України, відзначають ряд позитивних зрушень. Зокрема, державу «здійснювало ряд важливих структурних реформ, намагаючись зміцнити свою економічну базу й за останні 5 років добила щорічного зростання в 5%», говориться у звіті. До позитивних кроків, зроблених Україною, зарахували також удосконалення податкових норм і вступ у Всесвітню торгову організацію.

Однак під час перехід до зростання економічних свобод Україна залишилася позаду інших європейських країн, насамперед це стосується створення сприятливого середовища для підприємництва, а також боротьби з корупцією. Процес приватизації й заохочення іноземних інвестицій проходив повільно. Нормативні й законодавчі правила гри залишаються громіздкими й неефективними. Бюрократичні перешкоди ускладнюють комерційні операції й становлення бізнесу.

Автори рейтингу стверджують: що чому більш свобідною є економіка, тем вище рівень ВВП на душу населення, темп зростання ВВП, нижче безробіття. Але дана тенденція, в основному, прослідковується в розвинених країнах Північної Америки і Європи, або в країнах, які успадкували англо-саксонську капіталістичну модель. У перехідних і країнах, що розвивати цей зв'язок не є очевидним.

Таблиця 1.

Динаміка індексу економічної свободи для України, 2007-2010 рр.

Показник	Роки				$I_{2010} - \bar{I}_{2007-2009}$
	2007	2008	2009	2010	
Свобода бізнесу	43,58	44,44	40,53	38,71	-4,13
Свобода торгівлі	77,20	82,20	84,00	82,58	1,45
Податкова свобода	83,59	78,97	76,98	77,88	-1,96
Державні видатки	53,19	42,97	38,98	41,13	-3,92
Грошова свобода	68,39	69,88	68,10	61,19	-7,60
Свобода інвестицій	30,00	30,00	30,00	20,00	-10,00
Фінансова свобода	50,00	50,00	40,00	30,00	-16,67
Захист прав власності	30,00	30,00	30,00	30,00	0,00
Свобода від корупції	26,00	28,00	27,00	25,00	-2,00
Свобода трудових відносин	52,80	53,08	52,43	57,74	4,97
Загальний бал	51,48	50,95	48,80	46,42	-3,99

Подібна оцінка є орієнтиром для вдосконалення процесу державного економічного регулювання. Зрозуміло, не йдеться про неусвідомлене копіювання вимог до відкритої економіки, пропонованих укладачами рейтингу. У ньому присутні критерії, не завжди прийнятні для заданої національної економіки на розглянутому етапі розвитку. Однак об'єктивні критерії вимагають аналізу й удосконалення, такі наприклад, як рівень корупції, громіздкість бюрократичних процедур. При цьому збільшення ступеня участі держави в регулюванні економіки обумовлене економічною кризою і є адекватною реакцією системи керування на кризу керованого об'єкта.

Як видно з табл. 1., найбільше відхилення в 2010 р. від середнього значення індексу за попередні три роки спостерігалось по показниках фінансової свободи,

свободи інвестицій і грошової (монетарної свободи).

Конкурентоспроможність. Аналіз економічного розвитку промислово розвинених закордонних країн у другій половині XX сторіччя виявляє більші розбіжності в моделях національних-конкурентних переваг. Так, Німеччина має позиції, що давно встановилися, лідера в хімічній промисловості, у багатьох видах машинобудування й виробництві автомашин високої якості; Швеція — у спеціальних сортах стали, важких вантажівках і гірничодобувному устаткуванні; Швейцарія — торгівлі, текстильному машинобудуванню, фармацевтиці виробництві годинників та шоколаду; Італія — у виробництві вовняних тканин; виробів зі шкіри й роботів; Сполучені Штати — у виробництві мийних засобів, медичного устаткування й літаків. Ці відмінності не нові. Деякі національні конкурентні переваги мають столітню історію.

Висновок. Відмінності в національних конкурентних перевагах різних країн нині стали більш відчутними. Зростаюча інтернаціоналізація виробництва надає усе більше й більше національних галузей (як виробничих, так і обслуговувачих) «у розпорядження» найбільш щасливих суперників на світових ринках. При цьому слід урахувати, що національні переваги встановилися в певних галузях промисловості, навіть скоріше в сегментах галузей промисловості, а не в цілих секторах.

Національне економічне процвітання, однак, залежить не тільки від моделі, що встановився, конкурентних переваг, але в більшій мері від здатності економіки країни удосконалюватися із часом. А вдосконалення економіки — це насамперед результат розширення та поліпшення конкурентних переваг фірм країни. Таке удосконалення сприяє зростанню продуктивності, зберігаючи в той же час повну зайнятість. І навпаки: низький темп або відсутність удосконалення ведуть до уповільнення зростання продуктивності в традиційних галузях промисловості й до втрати конкурентних позицій у деяких нових високопродуктивних галузях без достатнього відшкодування втрат в інших. Все це негативно позначається на рівні заробітної плати і веде до зниження доходу на душу населення.

Список використаних джерел:

1. Архипов А. Экономическая безопасность : оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов. – Вопр. экономики. – 2005. – № 12. – С. 36-44.
2. Белов А. Национальная безопасность – безопасность личности, общества, государства / А. Белов. – К. : Служба безопасности, 2004. – № 9. – С. 6-7.
3. Бельков О. А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О. А. Бельков. – Безопасность. – М. : 1994. – № 3. – С. 24-28.
4. ВВП на душу населения по ППС в 2009 году [Электронный ресурс] / Статистика стран мира. Обзор / Исаенко А. И. – Режим доступа : <http://iformatsiya.ru/tab1/20-vvr-na-dushu-naseleniya-po-pps-2009.html>.
5. Єгоров Ю. В. Екологічна складова у структурі національної безпеки України : державно-управлінський аспект взаємодії / Ю. В. Єгоров // К. : «Стратегічні пріоритети» – № 4 (13), 2009. – С. 191-199.
6. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. — К. : РНБОУ, Нац. ін-т страт. досліджень, 1997. – 144 с. – (Сер. "Нац. безпека" ; вип. 2).
7. Закон України «Про основи національної безпеки України» : за станом на 19 черв. 2003 р. / Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – К. : № 39 / 2003. – (Нормативні директивні правові документи).
8. Экономическая и национальная безопасность : [учеб. / под ред. проф. Е. А. Олейникова]. – Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова. – М. : «Экзамен», 2005. – 768 с. – (Серия «Учебник»).

Стаття надійшла до редакції 20.04.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"